

Spelen met definities

Een late reactie op 'Over the Edge'

De titel van de veelbesproken VPK-workshop uit 2005-2006 liet ons duidelijk weten dat we nu terra incognita in zouden gaan vanuit de penningwereld. Om dat op waarde te kunnen schatten is het handig om te weten hoe die penningwereld zo ongeveer begrensd wordt. De definitie dat iets een penning is als de kunstenaar zegt dat het een penning is, is wel grappig maar niet praktisch. Van Dale zegt hierover: 'kunstvoorwerp, best. in een geslagen, gegraveerd, gedreven of in reliëf gegoten tweezijdig versierd metalen plaatje; gedenkpenning'. Dat klinkt wat weinig prozaïsch, maar het is in elk geval iets. Ik ga er voor het gemak maar van uit dat het gros van wat in Handzame Sculptuur staat penningen zijn en dan mag iedereen voor zichzelf bepalen wat in de marge tot de niet-penningen behoort. Definities leiden tot grenzen en die grenzen verschuiven, het materiaalgebruik verandert, dus het is goed denkbaar en zelfs ook te verwachten dat we over een aantal jaren een ander beeld van de penning accepteren. Als een penning een deel van de zeggingskracht of aantrekkelijkheid ontleent aan het doorbreken van een definitie dan moet dat wel duidelijk zijn. Te ruime definities kunnen er toe leiden dat dit aspect van de penning verloren dreigt te gaan. Ik zal dat proberen toe te lichten.

Als je alle definities los laat, dan kan je niet meer over penning spreken. Het gaat mij veel te ver om alles wat je in je hand kunt houden gewoon maar penning te noemen, maar het begint er wel op te lijken. Min of meer geaccepteerde definities fungeren allerminst als knelpunt. Juist het spelen met inperkende

definities geeft de penning extra betekenis: wat betekent het bijvoorbeeld als je afwijkt van de ronde vorm (*Israel* van Theresia van der Pant)? Wat als een penning niet lekker in de hand ligt (*The last Hotel* van Walter van der Horst, een penning met doornen)? Wat betekent het als een penning wel een achterkant heeft, maar je kunt er niet bijkomen (Jeroen Henneman's inschrijfpenning)? Zulk soort afwijkingen hebben naar mijn smaak alleen maar betekenis als je van vaste definities uitgaat: rond, plat, tweezijdig, verbeeldend, reproduceerbaar, in de hand passend. Bijvoorbeeld, het *Duifje* (vredespenning) van Ruth Brouwer past helemaal binnen die definities. Overigens komt ook de *Uitdijend Heelal* van Barbara Kletter dicht bij deze vaste definities: hij is alleen niet erg plat, maar daar kun je ook nog over twisten.

Verandering mag geen blind doel op zich worden; het moet leiden tot iets wat zichzelf als penning overeind houdt. Als je uit de cirkel treedt omdat je er niet in slaagt daarbinnen een

HENK VAN DER VORST

Duifje, Ruth Brouwer

Uitdijend heelal: voor- en achterkant

krachtige vorm te vinden, dan wordt dat een mager excuus voor vernieuwing.

De vraag is of het verschuiven van definities de bedoeling was van *Over the Edge*. Ik heb dat niet zo geïnterpreteerd; het was niet het oprekken van grenzen, maar bewust er overheen gaan. Wat we op de tentoonstelling mochten verwachten was dus, volgens de titel, merendeels geen penning. Wat dan wel? Volgens het boekje was de masterclass erop gericht de penningkunst een gezicht te geven voor de rest van de 21ste eeuw. Ik vond dat wat grotesk klinken. Alsof we ook maar enig benul hebben van wat de 21ste eeuw gaat brengen. Van de andere kant: het kan geen kwaad om je ambities ruim te stellen en de meetlat hoog te leggen. Voor mij lag het belang van de hele onderneming erin dat een aantal in de penning geïnteresseerde kunstenaars over de grens gingen kijken - uitgaande van gedachten over de penning - om te onderzoeken of daar wat te vinden zou zijn dat de moeite waard is om te importeren naar het rijk der penningen en zo tot verrijking te komen.

Ik was gefascineerd door de tentoonstelling *Over the Edge*: ik ben er zelfs twee keer heen geweest en heb het boekje een aantal malen herlezen. Ik heb er inderdaad weinig penningen gezien; wel veel penning-gerelateerde objecten. Wat voor mij boeiend was, was het spelen met ideeën; het proberen vorm te geven daaraan, zonder dat dat nu meteen

in een penning moest resulteren. Dat zou zelfs jammer geweest zijn; we wilden immers over de grens kijken? Een en ander leidt dan tot reflectie en discussie. De geborduurde objecten geven serieus te denken: past zoiets uiteindelijk onder de noemer penning? Is een stukje papier met een tekening of een foto dan ook een penning? Is zulke twijfel een goede reden om dat soort ideeën dan maar meteen naar de prullenmand te verwijzen of juist een aansporing om dieper te zoeken? Foto's zijn al wel in penningen verwerkt; borduurwerk zou ook moeten kunnen. Wie gaat dat op overtuigende wijze doen? Dat vergt op z'n minst wat serieus onderzoek en daaraan voldeed *Over the Edge* naar mijn smaak wel. Lees in dit verband overigens ook het verslag over de workshop tijdens het BAMS-weekend in Rotterdam (*The Medal*, najaar 2006), waar blijkbaar veel aan plak- en knipwerk werd gedaan in het kader van de penning. Kennelijk werkt het spelen met penning-ideeën aanstekelijk en misschien heeft het ook wel vormende waarde.

Ik heb begrepen dat een kunstwerk, dus ook een kunstpenning, het resultaat van rijping en ontwikkeling is. Een geslaagde penning is een eindfase en ik had niet verwacht dat de workshop, na een beperkt aantal maanden spelen met gedachten, zou leiden tot concrete penning-eindproducten. Hoewel: de aarden penning van Elly Baltus vond ik bijzonder geslaagd. Prachtig idee om het tijdeloze van een penning op de korrel te nemen en juist de mal als tijdloos te laten fungeren. Voor mezelf helpt zoiets enorm om dieper tot het fenomeen penning door te dringen en gedachten daarover te vormen. Maar ik dacht ook te hebben begrepen dat Baltus al langer met dat idee speelde, dus dan zou het niet echt een product van de masterclass zijn.

Ook de objecten van Hoeboer zouden heel wel tot geslaagde porseleinen penningen kunnen leiden. Dus: waarom

*Binnenin - buitenom,
Hoeboer (verkleind)*

geen geborduurde penningen? Het moet natuurlijk wel allemaal functioneel blijven, dat wil zeggen identificeerbaar als penning, maar we accepteren tenslotte ook glazen, gipsen, spekstenen en terra-cotta penningen.

Prachtige exercitie dus die *Over the Edge*, maar, om Terpen Tijn te parafrasen: ‘.. en nu de penning makker!’. Veel van de verkenningen die ik gezien heb bij *Over the Edge* kunnen heel wel tot zinvolle variaties op als penning interpreteerbare objecten leiden en het wachten is op een kunstenaar die dat overtuigend doet. Hebben de cursisten een jaar na dato inmiddels al verdere ontwikkelingen te melden? Heeft cursusleider Steyn zijn gedachten verder bijgesteld? Daar zou ik graag over lezen in *De Beeldenaar*.

Een ander opvallend aspect van de verkenning *Over the Edge* was voor mij dat het zich beperkte tot de vormgeving en dat de mogelijke communicatievormen onderbelicht bleven. Dat is niet bedoeld als kritiek op de workshop (je kunt natuurlijk niet alles doen), maar het is een constatering met betrekking tot de huidige stand van zaken. Ik zie te weinig penningen die tot communicatie leiden. Het blijft allemaal erg braaf en artistiek, maar waar spat de maatschappelijke betrokkenheid er van af? Waar zit de relatie met de samenleving waarin wij leven? Ik sla ons onvolprezen handboek van Tilanus erop na en lees op pagina 9 het prachtige citaat van Charles Blanc over de historische waarde van munten en penningen. Dat je bij een imaginaire wereldcatastrofe zou kunnen volstaan met munten en penningen te bewaren voor toekomstige generaties (als je de keuze zou moeten maken wat we zouden mogen overleven) is voor mij nog maar de vraag. Als men over een paar duizend jaar penningen uit deze tijd opgraaft, wat leren ze dan over ons? Dat we paarden hadden en kippen en poezen en dat we regelmatig onze dichters en schilders

erden als ze honderd jaar dood waren? En dat we nog steeds een koninklijke familie hadden? Misschien leren ze iets over wat wij mooi vonden, maar leren ze ook iets over wat ons in onze diepste ziel beroert, waar wij bang voor zijn, waar we ons boos over maken, waar we kanttekeningen bij zetten? Men leert wat dat betreft meer over wat de Nederlanders bezig hield in de achttiende eeuw. Ik heb (foto's van) prachtige penningen van J.G. Holtzhey gezien over belangrijke gebeurtenissen in zijn tijd (maar eerlijk is eerlijk: die werden waarschijnlijk allemaal in opdracht gemaakt). In *De Beeldenaar* 1998-5 merkte Karel Soudijn op dat het karakter van de penning in Nederland ongeveer 50 jaar geleden van extravert naar introvert verschoof. Daarbij doelde hij meer op de artistieke expressie dan op de boodschap. Een en ander is wel met elkaar verwant.

Er zijn de afgelopen decennia prachtige penningen gemaakt over Rembrandt, maar waarom geen penning die de 100 tentoonstellingen (ik overdrijf) ter gelegenheid van het Rembrandtjaar met een schuin oog bekijkt? Je zou kanttekeningen kunnen plaatsen bij de commercialisering van het herdenkingswezen; de penning lijkt me daar een mooi communicatiemiddel voor. Ik ben geen penningmaker, dus ik kan onbekommerd met suggesties strooien. Tilanus vervolgt met: “Stoffig’ wordt wel eens opgemerkt ...’, en ik zou daaraan willen toevoegen: ja, dat risico loop je als je je blijft concentreren op de gedenk- of verkoopwaarde.

De VPK vergrijst aardig en de vergrijzing wordt graag als probleem gezien voor de zorg, voor onze welvaart, etc. (het is wel aardig om oud te worden, maar niet om het te zijn, hoorde ik laatst). Het kan ook als gevolg hebben dat we met z'n allen conservatiever in smaak worden. Waar blijft de ironische VPK-vergrijzingspenning? We maken ons rond Kerst drukker om het diner

dan om de vluchtelingen in Darfour, waarom dat niet tot een kritische spotpenning verwerkt? Dat kan, kijk maar, letterlijk over de grens, naar de penningen van Bernd Göbel. Daar hoeft je niets aan uit te leggen, die houden je ongemakkelijk bezig. Ze laten soms een keiharde bitterheid zien. Nederland kent de aanklaag-penning niet of nauwelijks. Penningen die ergernis of bezorgdheid reflecteren. Er zijn een paar aardige (milde) voorbeelden die ik opdiep uit oude jaargangen van *De Beeldenaar*: de Cave Canum penning van Theo van de Vathorst; Passare van Lucie Nijland, en de 'Anti-kernbom' penning van Loeki Metz, maar mis-

schien had ik beter moeten zoeken. Er zijn door de VPK diverse penningen uitgegeven die refereren aan oorlog en vrede, maar die vallen veelal in de categorie herdenkingspenningen. Er zijn wel penningen met de nodige (milde) spot, maar met de toestanden die ons dagelijks benauwen, houden ze zich meestal niet bezig. Zouden Nederlanders dat niet kunnen? Zijn ze daarvoor niet betrokken genoeg? Natuurlijk wel, kijk maar naar de prachtige spotprenten of politieke prenten die in ons land geproduceerd zijn. Die intenties kunnen onze penningmakers toch ook uitwerken? ■

EUROPEES GENOOTSCHAP VOOR MUNT- EN PENNINGKUNDE

de GROOTSTE numismatische vereniging in Vlaanderen

Voor het jaarlijks lidgeld krijgt U:

- **JAARBOEK**
- **DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT**
- **GRATIS TOEGANG** tot de gewone bijeenkomsten van al de aangesloten afdelingen
- **PRIJSVERMINDERING** op de toegangsprijs tot de bijzondere evenementen

Aarzel niet langer: stort vandaag nog € 11 (buiten België € 17) op rekening 000-1614677-15 van het EGMP of contacteer Johnny Bosman, Spaarzaamheidstraat 8, 9330 Aalst; e-mail: JohnnyBosman@skynet.be

www.egmp.be